

BERK, Fatih Mehmet (2019,Nisan), “Yusuf KÜÇÜKDAĞ, Konyalı Üç Müderris: Hacı Veyis ile Oğulları Mustafa ve İbrahim Efendiler”, *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S II : 271-279.

Makale Geliř Tarihi: 25/02/2019

Makale Kabul Tarihi: 05/03/2019

Yusuf KÜÇÜKDAĞ, Konyalı Üç Müderris: Hacı Veyis ile Oğulları Mustafa ve İbrahim Efendiler, Konya Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Konya, 2018. XVIII+268 sayfa, ISBN 978-605-389-337-0.

Fatih Mehmet BERK*

Öz

Bu alışmada XIX. yüzyılın son çeyreği ile XX. yüzyılın ilk yarısında yaşayan Konyalı Üç Müderris; Hacı Veyis, oğulları Mustafa ve İbrahim Efendilerin hayatı, eğitimi ve almış oldukları görevler ve Konya halkı ile kurmuş oldukları iletişim anlatılıyor. Eserde Konyalı üç âlimin, muhaddis, vaiz, müderris ve imam hatip olarak Konyalıların dini eğitimi ile yoğun olarak ilgilendikleri ve bu konuda soruşturma geçirdiklerini ve halk nezdinde büyük bir sevgi ve saygı gördükleri anlatılıyor. Eser ayrıca dönemin siyasi tarihi hakkında da ilgi çekici bilgiler içeriyor.

Anahtar Terimler: Konya, Eğitim, Hacı Veyis Efendi, Mustafa Efendi, İbrahim Efendi.

BOOK REVIEW: LIVES OF THREE RELIGIOUS SCHOLARS, HACI VEYIS AND HIS SONS, MUSTAFA AND İBRAHİM

Abstract

This study reviews the book ‘Lives of Three Religious Scholars: Hacı Veyis and His Sons Mustafa and İbrahim Efendi’. All three lived in Konya in a period stretching from the last quarter of the XIX. century and the first half of the XX. Century, regarding their education, their positions and their influence on local people. In this book, the positions of them as a lecturer, as a preacher and as a hodja at mosque were stated. They spent all their time educating people of Konya for their religion. After a while, the authorities began to prosecute them for their influence on people although the people of Konya loved and respected them. This book also gives interesting information on the political history of that period.

Key Words: Konya, Religious Influence, Hacı Veyis, Mustafa, İbrahim Efendis.

* Doç.Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi, SBBF Tarih Bölümü Öđretim Üyesi, Konya, fatihberk@hotmail.com, ORCID, 0000-0003-4176-1781.

Konya/Beyşehir’de 1949 yılında doğan Yusuf Küçükdağ, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü’nden 1976 yılında mezun oldu. 1976-1984 yılları arasında Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlı farklı okullarda öğretmenlik ve idarecilik görevinin ardından 1984 yılında Selçuk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Okutmanlığına atandı. Selçuk Üniversitesi SBE Tarih Anabilim Dalı/Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı’nda 1986 yılında Yüksek Lisans ve 1989 yılında Doktor unvanını aldı. 1996’da Doçent; 2002’de Profesörlük unvanlarını alan Yusuf Küçükdağ, 1991-2009 yılları arasında S.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü’nde, 2009-2016 yılları arasında da Selçuk Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Ana Bilim Dalı’nda çalıştı. Emekli olduktan sonra akademik çalışmalarını Karatay Üniversitesi SBBF Tarih Bölümü’nde sürdürmekte olan Yusuf Küçükdağ, çok sayıda kitap, ulusal ve uluslar arası makale ve bildirisi ve yetiştirdiği yüzlerce tarihçi ile tarih alanında unutulmaz hizmetler yapmış ve son eseri olan “Konyalı Üç Müderris: Hacı Veyis ile Oğulları Mustafa ve İbrahim Efendiler” ile “velut” vasfını bir kez daha ortaya koyarak Konya tarihinin önemli şahsiyetleri hakkında ince ve titiz bir çalışma sonunda değerli bir eser neşretmiştir.

Tarihin ilk yazılı kaynakları, kralların, toplumun önde gelen insanların hayat hikâyeleri ile doludur. Biyografi, tarih yazımının bir türü olarak tarih yazımının ortaya çıktığı ilk anlardan itibaren vardır. Eskiler “*Şerefü’l-mekân bi’l-mekin*” demişler. Yani bir mekânın, bir yerin şerefi içindekilerle ölçülür. Şehirleri şehir yapan, devletleri devlet yapan üzerinde yaşayan insanlar değil, altında yatan insanlardır. Biyografi, bize yeryüzüne ayak basan insanoğlunun içinde yaşadığı dönem içinde gösterdiği çabayı, dünyada tutunabilmesini ya da tutanamamasını anlatır.

Tarihte yer alan kültür ve medeniyetlerin izlerini bulmak, o medeniyeti besleyen kültür ve sanat eserlerini incelemek ve o eserlerin arkasındaki fikrî yapıyı öğrenmekle mümkündür. Thomas Carlyle, “*dünya tarihi bu dünyada insanın başardığı işlerin tarihi, aslında burada*

çalışıp çabalamış olan büyük adamların tarihidir” der. İbn Haldun’a göre toplum, genel anlam itibari ile yatağı hiçbir zaman kurumayan bir ırmağa benzetilir. Bu yatağı kurumayan ırmakların arkasında bir güç vardır. Bu güç, Allah tarafından yeryüzüne halife olarak gönderilen insanoğludur. Muhyiddin Arabi, *Fusûsü’l-Hikem*’de şöyle der: “*Tanrı âlemi korumak hususunda Âdem’i kendisine halife kıldı. Bu duruma göre insan-ı kâmil var oldukça âlem daima korunmuş olacaktır*”.

Prof. Dr. Yusuf Küçükdağ, biyografi alanında ilk kez bu eserle karşımıza çıkmamıştır. Biyografi alanında “*Vezîr-i Âzam Pîrî Mehmed Paşa*” adlı kitabı ve pek çok kadim ve değerli şahsiyetleri içeren makaleleri vardır. “*Konyalı Üç Müderris: Hacı Veyis ile Oğulları Mustafa ve İbrahim Efendiler*” eseri ile Konya’nın yakın tarihine ışık tutacak ve bu konuda daha önce yapılmış çalışmaların üzerinde bir eserle karşımıza çıkmıştır.

Kitap, Konya’nın önemli ailelerinden olan Hacıveyiszade Ailesi’nin üç önemli şahsiyeti üzerine yazılmıştır. Dört bölümden oluşan kitabın birinci bölümünde Hacıveyiszade ailesinin menşei; ikinci bölümde Hacı Veyis Efendi; üçüncü bölümde Hacıveyiszade Mustafa Efendi, dördüncü ve son bölümde ise Hacıveyiszade İbrahim Efendi konu alınmaktadır.

Kitabı bu alanda yazılmış diğer kitaplardan farklı kılan özelliği yazarın ön sözde belirttiği gibi “*Osmanlı Arşiv belgelerinden Temettuat Defterleri, 148 nolu Konya Şer’iye Sicili*” başta olmak üzere diğer kayıtlar ve önceki kitaplarda bilgilerine başvurulmamış kişilerin anlatımlarıdır. Kitabın bir diğer göze çarpan unsuru ise kitapta adı geçen müderrislerin önceki eserlerde bolca geçen kerametler üzerinden anlatım tarzından ziyade daha çok toplum içinde bir medresede müderris, camide vaiz, toplumda Hoca Efendi, ailelerinde baba, amca, kardeş ve eş yönleriyle anlatılıp insani yönleri vurgulanmıştır.

Aile, toplumun en önemli kurumlarından birisidir. En küçük yapı taşı olarak toplumun bir aynası konumundadır. Türk-İslam geleneğinde aile kurumunun bireyin yetişmesindeki rolü oldukça önemlidir. Topluma

mal olmuş güzide şahsiyetlerin hayat hikayelerinde ailenin ne derece önemli olduğu ortaya çıkar. Osmanlı Devleti'nde modern anlamda nüfus kayıtları çok eski tarihlere gitmediği için şecereleri ulaşılabilen insan sayısı sınırlıdır. Yazar, bu bağlamda üç müderrisin ulaşılabilecek aile kökleriyle kitaba giriş yaparak aileyi tanıtmaya başlar.

Kitabın birinci bölümü kitapta zikredilecek şahsiyetlerin yani Hacıveyiszade Ailesi'nin Konya hikayesi ile başlar. Konya'da Havıveyisler veya Hacıveyiszadeler olarak anılır. İlmiye sınıfı geçmişlerinden dolayı XIX. yüzyılın ilk yarısından itibaren tarihe geçer. Ailenin kökeni XVIII. yüzyılın son çeyreğinde Konya'da doğan XIX. yüzyılının ortalarına kadar yaşayan 1828-1829 Osmanlı Rus Savaşı'na katılan Gazi Kara Veli Efendi'ye dayanır. Savaşta esir düştüğü için ilk başlarda şehit düştüğü sanılan Kara Veli Konya'ya geldikten sonra akrabalarının himayesiyle Şatır yaylasına yerleşir. Kara Veli'nin soyundan gelenler ve “*Recepler*” olarak anılmaya başlanan sülalenin bir kolu Sakyatın diğer kolu ise Abditol köyünde ikamet eder. Geleneksel Konya ailesinde olduğu gibi yazın Şatır köyünde kışın ise Konya'da Sedirler Orta Mescit mahallesinde ikamet eder “*Recepler*” sülalesi.

Bu bölümde en dikkat çeken unsur Hacı Veyis ailesinin “*seyyit*” kökenli olmasıdır. Bu köken ailenin Seyit Abdulkerim ile akrabalığıyla başlar. Ailenin bilinen dedesi Konyalı Kara Veli 1833'te Hacca gitmiş ve Halep'te vefat etmiştir. Kara Veli'nin dul kalan eşi ile evlenen Seyit Abdulkerim, Kara Veli'nin üç oğluna (Mustafa, İsmail, Veli) babalık yapmış ve bu evlilikten Seyit Mehmet adlı bir oğlan çocuğu da dünyaya gelmiştir. Karavelizade Hacı Mustafa Efendi'nin büyük oğlu Hacı Veyis Efendi, Seyit Abdulkerim'in oğlu Seyit Mehmet'in kızı ile evlenmiş; bu evlilikten Mustafa ve İbrahim efendilerle Fatıma, Hatice ve Rahime hanımlar dünyaya gelmiştir. Dolayısıyla Hacı Veyis Efendi'nin çocukları anne tarafından Seyit olmaktadır.

Aile bölümünde dikkat çeken bir diğer husus Seyit Abdulkerim'in ilmi faaliyetlerinden para almaması ve bu geleneğin Hacı Veyis Efendi ile devam etmesidir. Seyit Abdulkerim ayakkabı tamirciliği, Hacı Veyis

Efendi ise tarımla uğraşarak geçimlerini sağlamışlar, eğitim hizmetlerinden para almamışlardır.

Kitabın İkinci Bölümünde Hacı Veyis Efendi'nin hayatı, ailesi, eğitimi, yapmış olduğu müderrislik ve imam hatipliği, ilmi yönü, tasavvuf anlayışı, dini görüşleri ve siyasete olan bakış açısına değinilmiştir.

Hacı Veyis Efendi'nin Mustafa ve İbrahim adlı iki oğlu ve Fatıma, Hatice ve Rahime adlı üç kızı vardır. Kitabın üçüncü ve dördüncü bölümü oğulları Mustafa ve İbrahim Efendilere ayrıldığı için bu bölümde oğulları hakkında fazla bilgi verilmemiştir. Bu bölümde dikkat çeken Hacı Veyis Efendi kızlarının eğitimi ile bizzat kendisinin ilgilenmesi ayrıca iki kızının Konya Kız Öğretmen Okulu mezunu olmalarıdır. Kızı Hatice Hanım, Cumhuriyet Dönemi'nin ilk resmî vaizesidir. Rahime Hanım ise Tek Parti Dönemi'nde Kur'an okutmanın yasak olduğu dönemde Sarı Yakup Mahallesi'nde gayriresmî öğrenci okutmuştur.

“*Recepler*” olarak bilinen aile, soyadı kanunu ile Hacı Veyis Efendi “*Kurucu*”, kardeşi Mehmet Efendi ise “*Koruyucu*” soyadını alırlar. Fakat Hacı Veyis ailesi Konya'da “*Haciveyiszadeler*” olarak bilinir ve böyle de bilinmeye devam ederler.

Bu bölüm ayrıca Cumhuriyet Dönemi sosyal tarihi hakkında da çarpıcı bilgiler içermektedir. Hacı Veyis Efendi oğulları ile birlikte Tek Parti Dönemi'nde pasif direniş göstermiş, Cumhuriyet Dönemi'nde inkılaplar yerine ıslahat çalışmalarının yapılmasının yerinde olacağını ifade etmiştir. Hacı Veyis Efendi'nin medrese eğitimi hakkında anlattığı anekdotlar medrese eğitiminde görülen gerilemenin birer somut örneği olarak kayda geçmiştir. Suçu sadece karşı tarafa bulmamış, kendilerinin de toplum olarak özellikle eğitim alanında gerilediklerini örneklerle anlatmıştır. Dönemin vatandaşları olarak gördükleri davranışları hak ettiklerini çünkü Allah Teala'nın kul azmadıkça zulm etmeyeceğini ifade ederek toplumda özellikle eğitim alanında yaşanan gerilemenin altını çizmişlerdir.

Hacı Veyis Efendi, “*Yurtta Sulh, Cihanda sulh*” ilkesi hakkındaki görüşleri ise çarpıcıdır: “*Cihan’da Sulh var ama, Yurtta Sulh yok*” diyerek karakollarda sorgulanmalarını, samanlıkta gizli gizli Kur’an eğitimi verdiklerini, evlerine yapılan baskınları, camilerin ellerinden alındığını anlatarak yaşadıkları sıkıntıları dile getirmiştir.

İkinci Bölümde dikkat çeken bir nokta ise Hacı Veyis Efendi’nin ahlaki yapısıdır. Biyografi eserlerinde dikkat çeken unsur mümtaz şahsiyetlerin davranış ve tutumları ile ilgili rivayetlerdir. Bu bağlamda bu eser, bir biyografi eseri olmaktan çıkıp, bir ahlak kitabı hüviyetine bürünmektedir. Kitapta adı geçen üç müderrisin de kişilik ve davranışları topluma örnek olacak ahlaki kriterlere sahiptir.

Hacı Veyis Efendi fedakârdır, muhacirler ile yemek yer, beş yıl zarfında 10 kez ailesi ile yemek yediği rivayet edilir. Ailesi bu durumdan şikayet edince, eşini azarlar. Sigara içmemiş ama sigara içen tarlasında çalışan işçisini azarlamamış, tütününü eksik etmemiştir. “*Kırmamak marifet, kırılmamak daha büyük marifet*” ilkesi ile hayatı boyunca yaşamıştır ve kimseyi kırmamaya çalışmıştır. Kanaatkârdır, soğuk su içtiği testisi bile şükretmesine yeten bir eşyadır.

Eğitime verdiği önem ise oldukça kayda değerdir. Kağnıda bile giderken kitap okur, evlenen öğrencisini ertesi gün derse katılımını zorunlu kılar. Kızı evlilik hazırlığında iken, kızının dersi bölüp gitmesine razı olmaz.

Kitabın üçüncü ve en uzun bölümü ise Hacı Veyis Efendi’nin oğlu Mustafa Efendi ile ilgilidir. Mustafa Efendi “*Haciveyiszade*” ismi ile özdeşleşecek, bu unvan lakabı olmaktan çıkıp asıl adı haline dönüşecektir. Konyalı bu üç müderris için de bilinirliği ile öne çıkan figür “*Haciveyiszade*” ismi ile özdeşleşecek gerçek adı “*Mustafa/Mustafa Sabri*” olan kişidir. Bu şahıs ki dönemin üniversitesi olan hem Islah-ı Medâris-i İslâmiye’de ders okutacak hem de camilerde vaaz vererek toplumun pek çok kesimini kuşatacaktır.

Kitabın üçüncü bölümü de ikinci bölümde olduğu gibi dönemin tarihine ışık tutacak bilgiler içerir. Babası merhum Hacı Veyis Efendi’nin

yaşadığı dönemi sorunları devam etmekle birlikte 1946 yılında Çok Partili Dönem'e geçişle dini eğitimle uğraşan aile bireyleri kısmen de olsa rahatlamıştır. Örneğin Hacıveyiszade Hoca Efendi'nin 1930'larda üç olan öğrencisi sayısı 1950'de açılan İmam Hatip sayesinde 3000 olmuştur. Konya'daki İmam Hatip Okulu'nun manevi banisi merhum Hacıveyiszade Hoca Efendi'dir. Konya'nın ileri gelenleri açılacak olan İmam Hatipler ileride kapatılır, zaman bunun için uygun değil deseler de Hacıveyiszade Hoca Efendi'nin ısrarlı tavrı bu okulların açılmasına neden olmuştur.

Bir dönem Konya'da "*Hoca Efendi*" denildiği zaman ilk akla gelen kişi olan Hacıveyiszade kendini Konya'ya adamıştır. Kardeşi İbrahim Efendi Medine'ye hicret ederken, vizesini son anda iptal ettirmiş, Konyalıların ısrarlı tavırlarını reddetmemiş ve dönemin şartları gereği bir kitap yazma fırsatı bulamamış olmasına rağmen binlerce eser yetiştirmiştir, yani öğrencilerini ilim ve irfan sahibi bir noktaya getirmiştir. Bundan dolayı da merhuma olan ilgiden dolayı "*Konya'nın ikinci Mevlânası*" denilmiştir. Üçüncü Bölüm, genel anlamıyla Hacıveyiszade merhum Hocaefendi'nin hayatı, kişiliği, eğitimi, ilmi yönü, yapmış olduğu müderris, imam hatiplik vb. görevleri, siyasi hayata bakış açısı, toplumun farklı kesimleri ile olan ilişkisi ve ardından yazılan şiirleri yer almaktadır.

Bu bölümde Hacıveyiszade ile dikkat çeken bir nokta merhumun Nakşibendi tarikatının "*Hâlidîyye*" koluna müntesip olmasına ve bu tarikat ehlinin hocalarından Muhammed Bahaeddin Efendi'den dersler almasına rağmen öğrencilerine ve vaaz verdiği cemaate kendi tarikatına girmeleri hususunda bir telkini olmamasıdır. İkinci dikkat çeken nokta ise kendisi ile anlatılan kerametlere karşı çıkıp "önemli olan keramet değil, istikamet" ifadesini kullanmış olmasıdır.

Tarihte gerek Hristiyanlık ve gerekse İslamiyette din devlet ilişkileri her zaman tarihin önemli noktalarından birisi olmuştur. Din adamlarının devlet ile olan münasebetleri sonucu menfi ya da müspet neticeler hasıl olmuştur. Bu üç Konyalı müderrisin ulema sınıfı olarak

devlet ile olan iletişimleri, her türlü zorluğa rağmen eğitim faaliyetlerini sürdürmeleri, gizli gizli eğitim faaliyetlerini sürdürmeleri, haklarında soruşturma açılmaları vb. onlarca olay dönemin din devlet ilişkileri bağlamında kayda değer veriler sunmaktadır.

Kitabın din-devlet ilişkileri bağlamında kayda değer verilerinden pek çoğu Hacıveyiszade Hoca Efendi'nin siyasetçiler ile olan ilişkisini anlatan bölümdür. Hacıveyiszade Hoca Efendi mensubu olduğu Halidiyye tarikatının hocası olan Muhammed Bahaeddin'in oğulları olan Zeynelabidin, Rifat ve Ziya efendiler ile dostluklarını her daim sürdürmüş fakat onların tercih ettiği siyaset çizgisini tercih etmeyerek kendine özgü bir yol çizmiştir. Kendisine teklif edilen milletvekilliğini bile reddederek siyaseti “*iki ucu pislikli bir değnek*” olarak nitelendirmiştir. Hacıveyiszade'ye göre hocaların siyaset üstü olması ve sarığın ayaklar altına alınmaması gerekir. Siyaset üstü tavrından dolayı fikren ters olmalarına rağmen vefatının ardından CHP Genel Başkanı İsmet İnönü Hoca Efendi'nin evini ziyaret ederek taziyede bulunmuştur. Bürokratların ayağına giden bir alim olmaktan daha çok Konyalı bürokratların ziyaret edip, toplumsal bazı problemlerin çözümünde yardım talep edilen bir şahsiyettir.

Dördüncü bölüm Hacı Veyis Efendi'nin Medine'ye hicret eden küçük oğlu İbrahim Efendi ile ilgili bilgileri içerir. İbrahim Efendi, Hacıveyiszade olarak bilinmesine karşın Medine'ye göç ettikten sonra “*Hacıveyiszade*” adı abisi Mustafa Sabri ile özdeşleşmiştir. Dördüncü bölümde İbrahim Efendi'nin hayatı özellikle Medineye hicret düşüncesi üzerinde yoğunlaşarak anlatılır.

Bu bölümün dikkati çeken bir diğer kısmı ise İbrahim Efendi'nin oğlu Ali Ulvi Kurucu'nun Konya-Kahire-Medine üçgenindeki eğitim hayatı ile ilgilidir.

Dönemin şartların Türkiye'de çocuklarına din eğitimi alanında yetiştiremeyeceğini düşünen ve o dönemde yaygın olan Arap ülkelerine göç etme geleneğine uyan İbrahim Efendi eşi, üvey annesi ve üç oğlu ile birlikte aile efradına tarlalarını satarak ve elindeki hanımından kalan bir

miktar altın ile 1939 yılında Medine'ye göç eder. Ailenin Medine'ye göçü aslında Ali Ulvi'nin babasının bakkalında çalışırken amcası Hacıveyiszade Mustafa Efendi'nin kendisine söylediği bir söz üzerine olur: "Nedir bu hal yahu. Sen cübbemi giyecektin, bakkal gömleği mi giyecektin".

Görüldüğü üzere "*Konyalı Üç Müderris: Hacı Veyis ile Oğulları Mustafa ve İbrahim Efendiler*" adlı eser Konya'da oldukça sevilen ve takdir edilen bir ailenin hayat hikayesinden yola çıkarak Konya'nın yakın tarihine ışık tutan bir tarih kitabı, üç müderrisin hayat hikayesini anlatan bir biyografi kitabı ve aynı zamanda hocaların şahıslarında görülen fedakârlık, kanaatkârlık, azim, gayret ve insan olma çabası gibi ahlaki ilkeler içerdiği için bir eğitim ve ahlak bilgisi kitabı özelliği taşımaktadır.

